Manon Giron
Rijeka

UDK 373.2(497.572 Lovran)“1911/1920“
061.2:373.2] (497.572 Lovran)“1911/1920“
Primljeno: 14. rujna 2009.
Prihvaćeno: 30. studenoga 2009.
Stručni članak

ZABAVIŠTE DRUŽBE SV. ĆIRILA I METODA U LOVRANU (KRONIKA)

U Zavodu za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Rijeci nalazi se u ostavštini dr. Uliksa Štangera iz Opatije i građa koja se odnosi na Zabavište Družbe sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. Budući da se o ovoj građi nikada nije govorilo, smatrajući da se cjelokupna ostavština vezana za djelovanje Družbe sv. Ćirila i Metoda u Istri čuva u lovranskoj knjižnici u okviru ostavštine Viktora Cara Emina, posebno je za povijest pedagogije zapadne Hrvatske zanimljivo predstaviti građu koja govori o zabavištu u Lovranu tijekom drugog desetljeća XX. stoljeća.

Zabavište Družbe sv. Ćirila i Metoda u Lovranu, djelujući u vrlo teškim uvjetima izrazite talijanizacije, okupljalo je tijekom svog rada djecu predškolske dobi i pod ravnanjem učiteljice Ivanke Sajević doprinosilo je borbi protiv odnarođivanja hrvatske djece.

Ključne riječi: *Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru, Stanger, Uliks, Sajević, Ivanka, ostavštine, arhivsko gradivo, vrtići, povijest školstva, Lovran, 1911-1920. godina*

Uvod

Istarsko okružje teritorijalno je zaokruženo 1825. godine sa sjedištem u Pazinu i to kao dio Austrijskog primorja koje je imalo sjedište u Trstu. Godine 1861. Istarsko je okružje preimenovano u markgrofoviju Istru – pokrajinu koja je imala Sabor i “vladu” u Poreču.[1] Naime, stvorena je pokrajina Istra s Kvarnerskim otocima[2],

[1] Ukidanjem apsolutizma car Franjo Josip I. izdao je 20. listopada 1860. godine "listopadsku diplomu" kojom je odredio da će zakone izdavati dogovorno sa zakonito sazvanim pokrajinskim saborima i državnim parlamentom u koji će pokrajinski sabori slati određeni broj zastupnika. Zajamčio je svojim narodima jezična i nacionalna prava, a kao znak da će se toga držati, potpisao je listopadsku diplomu na svim jezicima koji su se u Austriji govorili. Na temelju novog uređenja Istra je zajedno s Krkom, Cresom, Lošinjem i ostalim manjim otocima postala autonomna pokrajina, pod nazivom "markgrofovija", s posebnim saborom u Poreču, ali je u upravi ostala podvrgnuta c. kr. namjesništvu u Trstu. Detaljnije: Milanović, 1967, 179.; Vodič Historijskog arhiva Rijeka**,** 1980, 51-53.; Šetić, 2005, 57.

[2] Ranije okružje, sa središtem u Pazinu.

sa Saborom[3] i Zemaljskom vladom u Poreču; pokrajina je i dalje bila dio Austrijskog primorja čije je Namjesništvo bilo u Trstu, a sve zajedno pripadalo je austrijskome (cislajtanijskom) dijelu Habsburške Monarhije.[4] Uveden je i izborni sustav, ali takav da je svojim izbornim redom osigurao utjecaj građanskom i velikom zemljišnom posjedu.[5] Sabor iz 1867. godine birao je u Carevinsko vijeće dvojicu zastupnika, a prema novom izbornom zakonu 1873. godine broj mandata za Istru povećan je od dva na četiri zadržavajući i dalje kurijalni sustav: jedan za veleposjed, jedan za gradove i trgovačko-obrtničke komore i dva za seoske općine.[6]

U hrvatske osnovne škole, koje su većinom bile osnovane prije 1861. godine, nastojali su istarski talijanski nacionalisti uvesti talijanski jezik kao nastavni ili barem kao obvezni predmet. Na temelju zakona mogao je pokrajinski školski odbor (u kojemu su većinom odlučivali Talijani) narediti da se uvede talijanski nastavni jezik, ako je za to glasovala većina općinskih zastupnika.[7] Stoga je pokrajinsko školsko vijeće odredilo za pojedine škole onaj nastavni jezik za koji se opredijelilo općinsko vijeće u području kojega je bila škola.[8] Stoga je razumljivo što su hrvatske škole u Istri nakon 1861. godine dolazile u teži položaj od onoga u kojem su ranije bile.

No, stalno naprezanje talijanske stranke da onemogući uvođenje hrvatskog jezika u škole ili da onemogući otvaranje hrvatskih škola donekle su kočili državni školski zakoni, stvoreni za cijelu austrijsku Monarhiju. Tako je članak 19. austrijskog ustavnog zakona od 21. prosinca 1867. godine glasio: *"U zemljama, u kojima žive različite narodnosti, moraju biti zavodi za opću naobrazbu tako uređeni, da svaka od tih narodno-*

[3] *Ilustrirana povijest Hrvata*, 1971, 241.

[4] Strčić-Strčić, 1996, 7.

[5] *"Izborni red za Sabor osnivao se na tzv. kurijalnom sistemu, koji je tada uveden u svim pokrajinama zapadne polovice Monarhije, a održao se nepromijenjen do 1908. Izbornici su po njemu podijeljeni u četiri kurije: veleposjeda, gradova, trgovačko-obrtničkih komora i "vanjskih općina". Od 30 zastupnika, koliko ih je ulazilo u istarski sabor, pet je birala kurija veleposjeda, osam kurija gradova, dva komore, a 12 vanjske općine, tj. negradska naselja, uglavnom sela. Za razliku od ostalih izbornika, izbornici četvrte kurije, kojih je broj ionako bio ograničen poreznim cenzusom, nisu zastupnike birali izravno nego posredno, preko izabranih fiducijara. Osim zastupnika, izabranih po kurijama, u sabor su ulazila i sva tri istarska biskupa kao virilni članovi: tršćansko-koparski, porečko-pulski i krčki."* U: Šidak-Gross-Karaman-Šepić, 1968, 3, 61. i 62.; Šetić, 2005, 46.

[6] Šidak-Gross-Karaman-Šepić, 1968: 113.; Šetić, 2005: 49.

[7] To je omogućeno državnim školskim zakonom od 14. svibnja 1869. koji je u članu 6. određivao da *"o nastavnom jeziku i o poučavanju u drugom zemaljskom jeziku odlučuje u granicama, koje određuje zakon, pokrajinsko školsko vijeće, nakon što presluša one, koji uzdržavaju škole"*. A osnovne škole uzdržavale su i pokrajina i općina. Vidjeti: Milanović, 1967, 205 i 289.

[8] *"Perchè nelle scuole elementari l'istruzione segua in quella lingua, che la Rappresentanza del rispettivo Comune dichiara come lingua materna dipendendo pure dal di lei voto se anche in altra lingua ed in quale abbiasi ad impartire l'istruzione."*; Stenografski zapisnik XXII. sjednice Istarskog sabora održane 20. travnja 1864.; *Atti della Dieta***,** 1864, 500.; na peticiju odgovara namjesnik u Trstu 29. studenoga 1964. i poziva se na članak 10. pokrajinskog zakona donesenog 19. srpnja 1863. *". . . . che nelle scuole elementari l'istruzione seguo in quella lingua, che la rappresentanza del rispettivo Comune dichiara come lingua materna; …",* Državni arhiv Rijeka**,** Zemaljski sabor Markgrofovije Istre (dalje: Z-1), Predmet: XI-2-1864, spis broj 2572.

sti nađe sredstva, da se može naobraziti u svojem jeziku, a ne treba da bude primorana učiti koji drugi jezik pokrajine."[9]

Utjecaj *Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru* na osnivanje hrvatskih škola

Poradi sustavnog onemogućavanja otvaranja javnih hrvatskih škola na području tadašnje Istre, talijanski su se političari aktivirali osnivanjem udruženja "Pro Patria" 1886. godine, a koje se 1891. godine transformirala u talijansko školsko društvo "Lega nazionale", kojemu je isključivi cilj bio osnivanje talijanskih škola putem kojih bi se odnarođivala hrvatska djeca.[10]

Pogubnoj[11] ulozi "Lege nazionale" trebalo se suprotstaviti na isti način, tj. osnovati slično školsko društvo sa zadatkom širenja školstva na nacionalnoj osnovi. Uz pomoć Strossmayera i Račkoga osnovano je društvo "Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru"[12], kojemu je rad odobren 1893. godine.[13] Temeljna zadaća društva bila je prikupljanje novčanih sredstava za otvaranje hrvatskih škola u Istri, ali se aktivnost društva proširila i na cijelu (teritorijalno) današnju Hrvatsku.

Carsko-kraljevsko namjesništvo u Trstu odobrilo je pravila društva 24. veljače 1893., čime je "Družba" počela i pravno postojati, a 5. srpnja iste godine održana je u Puli osnivačka skupština na čelu s predsjednikom dr. Dinkom Vitezićem, tajnikom dr. Matkom Laginjom i blagajnikom dr. Andrijom (Andreom) Stangerom. Pozivani su svi koji to mogu, i žele, da postanu Družbini članovi plaćanjem godišnje članarine od jedne forinte ili, kao članovi utemeljitelji donacijom od 100 forinti, ili koliko mogu.[14] Sam biskup Strossmayer donirao je 1000 forinti pismo podrške 22. kolovoza 1893. godine uz napomenu: "*Ono je u dobar čas došlo, da odbije ubitačne upravo namjere neprijateljskih društava, koja velikim novcem djeluju i o tome rade, da se naš dobri narod u Istri svomu vlastitomu narodnomu biću iznevjeri i u ono pretvori, na što ga ni Bog ni narav opredielila nije.*"[15] Godine 1894. seli se sjedište Družbe u Opatiju.[16]

Drugi predsjednik Družbe bio je narodni zastupnik Vjekoslav Spinčić, u trajanju od dvadeset godina, i ostao je do njezina ukidanja 1918. godine. Uz ostale narodnopolitičke dužnosti, Spinčić je obavljao tu kako je to sam znao isticati, *"svetu i uzvišenu dužnost s najdubljim osjećajima odgovornosti, žarkom ljubavlju i predanošću"* (Dema-

[9] *142. Staatsgrundgesetz vom 21. December 1867, über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreche und Länder, Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich. Jahrgang 1867.*, 1867, 396.; prijevod: Milanović, 1967, 289.; Šetić, 2005, 47.

[10] Cottone, 1938, 111-112.; Demarin, 1978, 61.

[11] D. De Rosa, 1998, 65.

[12] Slovenska "Družba sv. Ćirila i Metoda v ljubljani" osnovana je 1885. Milanović, 1973, 361.; *Istra i Slovensko primorje*, 1952, 122.

[13] Milanović, 1973, 361; Šetić, 2005, 69; Demarin, 1978, 63; Čop, 1995. 257; Cottone, 1938, 111; *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, 1958, 231.

[14] Šetić, 2005, 279; Milanović, 1973, 361.

[15] Milanović, 1973, 361; Čop, 1995, 257; Šetić, 2005, 280.

[16] Milanović, 1973, 362; Šetić, 2005, 286.

rin, 1978, 64). Prvi tajnik bio je nakratko Matko Laginja, a ubrzo ga je zamijenio dr. Andrija Stanger, koji je tu dužnost predao mladom učitelju Viktoru Caru Eminu.

Prve dvije Družbine škole otvorene su 1896. godine i to prva u Kašteliru 22. listopada i potom 23. studenoga iste godine u Baderni.[17]

Pored škola Družba je uznastojala otvarati i dječja zabavišta. Tako je Družba imala i uzdržavala 1914. godine čak 41 školu, ali i 11 dječjih zabavišta (vrtića).[18]

Zabavište Družbe sv. Ćirila i Metoda u Lovranu

Gradivo vezano za postojanje i djelovanje škola i zabavišta osnovanih od Družbe sv. Ćirila i Metoda čuva se na nekoliko mjesta, a većina je uništena kada su te institucije dolazile pod talijansku okupaciju. Cjelokupna ostavština Viktora Cara Emina, tajnika Družbe, sačuvana je i pohranjena u Gradskoj knjižnici "Viktor Car Emin" Opatija, Ogranak Lovran.[19] U njoj se nalaze posebice vrijedni dokumenti, no, dio gradiva nalazi se i u drugim institucijama. Osnovno i jedinstveno vrelo za postojanje zabavišta u Lovranu nalazi se sačuvano u ostavštinama dr. Uliksa Stangera[20] i dr. Ivana Poščića[21] koje se čuvaju u Zavodu za povijesna i društvena istraživanja HAZU Rijeka.

U pohranjenoj ostavštini, kutiji broj 1, nalaze se tri svežnja koji se odnose na školstvo, kao i u kutiji broj 5. Svežnjevi su uredno vezani i dokumenti popisani na omotnom papiru. Tako je u jednom posebnom svežnjiću spremljena dokumentacija koja se odnosi na Zabavište u Lovranu[22]. U njemu se nalazi bilježnica na kojoj je na naljepnici na koricama zabilježeno *Kronika Zabavišta u Lovranu od 1911 do 19. godine, Ivanka Sajević rav. zabavišta*. U *Kroniku* su uneseni sljedeći podaci:

[17] Milanović, 1973, 364.

[18] Demarin, 1953, 160; Milanović, 1973, 364.

[19] Dalje u tekstu: Ostavština VCE.

[20] Uliks Stanger (Štanger, Stangher), političar i pravnik (Opatija, 13. srpnja 1882. – Opatija, 16. listopada 1973.). Otac mu je bio odvjetnik i nekoliko puta načelnik Voloskoga. Nakon studija prava u Beču započeo je odvjetničku praksu u Istri. Postao je tajnikom društva Dalmatinski skup i izdavao novine *Hrvatsko slovo*. Nakon I. svj. rata iz Trsta se preselio u Opatiju i intenzivno radio u Političkom društvu "Edinost". Bio je jedan od stupova hrvatskoga liberalnog pokreta u Istri, a uz Mirka Vratovića i Antu Ivešu nositelj liberalnih ideja unutar Političkog društva "Edinost" za Istru te jedan od lidera Hrvatsko-slovenske narodne stranke. God. 1921. pojavio se kao kandidat na listi HSNS-a, Hrvatsko-slovenske odnosno Jugoslavenske narodne stranke. U prvom krugu glasovanja nije uspio dobiti potreban broj glasova, a kad mu je Slovenac Josip Wilfan ustupio glasove koje je on osvojio, stranka je stekla pravo na jednog zastupnika. Do 1924. bio je hrvatski istarski zastupnik u talijanskom parlamentu, u kojem je uz Wilfana i Besednjaka jednim od najaktivnijih zastupnika u klubu nacionalnih manjina. Budući da nije ponovo izabran za zastupnika, otišao je u Kraljevinu Jugoslaviju i u Splitu se bavio odvjetništvom. Na početku II. svj. rata prišao je antifašističkom pokretu otpora i bio izabran za člana prve hrv. vlade. Nakon rata vodio je Jadranski institut, danas Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci. *Istarska enciklopedija*, 2005, 746.

[21] Dr. Ivan Poščić, narodni zastupnik 1911. godine. Listu *Prava naša sloga* (1896.) bio je prvi vlasnik, nakladnik i odgovorni urednik. Izlazio je redovito četvrtkom; uredništvo i uprava nalazili su se u Voloskom, a tiskao se u tiskari V. Tomičić i dr. u Opatiji.

[22] Ostavština dr. Uliksa Stangera (u daljnjem tekstu: OUS), Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Br. 15/59. Arh. knj. 8/79.

- Popis sve djece polaznika Zabavišta po školskim godinama od 1911. do 1918. godine.
- Opis boravka učiteljice Ivanke Sajević u Bitolju u Makedoniji 1919.-1920. godine i popis svih učenika.
- Bilješke o svim sakupljenim prilozima za Zabavište i Družbu, te podijeljeni darovi.
- Godišnji iskazi Zabavišta Družbe u Lovranu o broju polaznika tijekom školskih godina.

Osim spomenute *kronike* u omotu se nalaze i *fotografije, inventari zabavišta* i *dopisi* upućeni učiteljici Ivanki Sajević.

Osvrt na građu i povijest Zabavišta

Okosnicu gradiva cijele povijesti Zabavišta čini *Kronika Zabavišta* koja nije nastala u vremenu djelovanja Zabavišta, već, kako to navodi tadanja ravnajuća učiteljica Ivanka Sajević, dvadesetpet godina kasnije, tj. u prosincu 1941. godine: *"...a ja danas, nakon 25 godina od toga dana, za uspomenu na moju dječicu ispisujem iz razrednica u knjigu njihova imena.*

Zagreb 3. XII. 1941." [23].

Kroz lovransko Zabavište prošlo je tijekom osam godina djelovanja 192 djece koja su boravila u Zabavištu od jedne do čak pet godina.

Red.br.	Prezime i ime[24]	Pohađao/la
1.	Abram, Ivan	1915.-1916.-1917.
2.	Adrario, Vladimir/a	1914.-1915.-1916.
3.	Basan Zorka	1915.-1916.
4.	Basan, Franjo	1915.-1916.-1917.-1918.
5.	Basan, Marija	1913.-1914.
6.	Basan, Stanko	1915.-1916.
7.	Batel, Anka /Ankica	1913.-1914.-1915.-(1916.)-1917.
8.	Batestin, Vladimir	1914.-1915.
9.	Batestin, Zora	1914.-1915.
10.	Belingrad, Marija	1912.-1913.
11.	Blašković, Josipa	1915.-1916.-1917.-1918.
12.	Blašković, Vladimir	1915.-1916.
13.	Blašković, Zvonimir	1916.-1917.

[23] OUS, Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Br. 15/59. Arh. knj. 8/79.

[24] Popis imena polaznika u ovome tekstu ne sadrži ostale podatke o učenicima, kao što su npr. mjesto i datum rođenja, ime i zanimanje oca.

14.	Blečić, Anton/Antun	1911.-1912.-1913.-1914.
15.	Božeglav, Danica	1911.-1912.
16.	Božić, Drago	1913.-1914.-1915.
17.	Bradičić, Bruno	1915.-1916.-1917.-1918.
18.	Bradičić, Bruno	1917.-1918.
19.	Bradičić, Dragica	1915.-1916.-1917.-1918.
20.	Bradičić, Elza	1912.-1913.-1914.-1915.-1916.
21.	Bradičić, Renato	1916.-1917.
22.	Buzdon, Zlatica	1915.-1916.
23.	Cmarić, Manfredi	1917.-1918.
24.	Cmarić, Rosina	1917.-1918.
25.	Desković, Anica	1913.-1914.-1915.
26.	Desković, Neli	1911.-1912.
27.	Dobreč, Anica	1916.-1917.
28.	Dupont, Marija	1915.-1916.
29.	Frank, Ljubica (Violeta)	1913.-1914.-1915.
30.	Frank, Vladimir	1913.-1914.-1915.
31.	Franjul, Anđelina	1916.-1917.
32.	Franjul, Leopold	1913.-1914.
33.	Franjul, Marija	1916.-1917.
34.	Gašparinić, Ana	1911.-1912.-1913.
35.	Gašparinić, Fernanda/o	1916.-1917.-1918.
36.	Gašparinić, Josipa	1911.-1912.-1913.-1914.
37.	Gržan(č)ić, Albin	1913.-1914.-1915.
38.	Gržin, Danica	1912.-1913.-1914.
39.	Ilijašić, Euherij	1911.-1912.
40.	Ilijašić, Jakov	1911.-1912.-1913.
41.	Ipavec, Palmira	1917.-1918.
42.	Jakovasić, Josip	1915.-1916.-1917.-1918.
43.	Jakovasić, Mira	1915.-1916.-1917.-1918.
44.	Jakovasić, Pavao	1915.-1916.
45.	Janeš, Ivan	1914.-1915.
46.	Janisch, Bianka	1911.-1912.
47.	Kalokira, Ratomir	1916.-1917.-1918.
48.	Kalokira, Berto	1914.-1915.-1916.-1917.-1918.
49.	Kalokira, Erminija	1911.-1912.-1913.
50.	Kalokira, Josipa	1914.-1915.-1916.
51.	Kalokira, Ljubomir	1912.-1913.-1914.-1915.-1916.

52.	Kalokira, Marija	1911.-1912.-1913.
53.	Kalokira, Micica	1913.-1914.-1915.
54.	Kalokira, Nada	1916.-1917.
55.	Kalokira, Nevenka	1913.-1914.-1915.-1916.-1917.-1918.
56.	Kalokira, Stanko	1915.-1916.
57.	Kalokira, Štefica	1911.-1912.-1913.-1914.
58.	Kalokira, Terezija	1912.-1913.-1914.
59.	Kanšek, Milena	1917.-1918.
60.	Kaušek, Milena	1916.-1917.
61.	Kocijan, Ervin	1913.-1914.-1915.-1916.-1917.
62.	Kondić, Dušan	1912.-1913.-1914.
63.	Kovačić, Štefanija	1911.-1912.-1913.
64.	Kožul, Ivan	1912.-1913.
65.	Krajcar, Vladimir	1913.-1914.-1915.
66.	Krizman, Josip	1911.-1912.-1913.-1914.-1915.
67.	Krizman, Radovan	1914.-1915.-1916.-1917.
68.	Krizman, Raul	1915.-1916.-1917.-1918.
69.	Kršanac, Mira	1912.-1913.
70.	Kršanac, Moia	1911.-1912.
71.	Kselik, Stela	1914.-1915.
72.	Kumičić, Josip	1913.-1914.
73.	Kumičić, Pavica	1913.-1914.
74.	Kurdzel, Josip	1915.-1916.-1917.
76.	Kurdžel, Ankica	1915.-1916.
77.	Letis, Nada	1913.-1914.
78.	Letiš, Narcis	1915.-1916.-1917.
79.	Letiš, Placida	1915.-1916.-1917.-1918.
80.	Lukež, Boris, ml.	1912.-1913.-1914.
81.	Lukež, Davor, st.	1912.-1913.-1914.
82.	Lukež, Mira	1916.-1917.
83.	Lukež, Nada	1916.-1917.
84.	Lukež, Nikefor (Nikica)	1916.-1917.
85.	Marčinić, Božica	1911.-1912.
86.	Mario, Costanzo	1917.-1918.
87.	Markulin, Alma	1916.-1917.
88.	Maršanić, Jutomir	1911.-1912.-1913.
89.	Martinčić, Radames	1917.-1918.
90.	Matetić, Branko	1912.-1913.-1914.-1915.

91.	Matetić, Dušan	1913.-1914.-1915.-1916.-1917.
92.	Matetić, Marija	1911.-1912.-1913.-1913.-1914.
93.	Mavrinac, Marica	1916.-1917.
94.	Mavrinac, Vitomir	1911.-1912.
95.	Medvešek, Adolf	1916.-1917.
96.	Miculinić, Gustav	1913.-1914.
97.	Miculinić, August	1914.-1915.-1916.
98.	Miculinić, Darinka	1911.-1912.
99.	Miculinić, Elvira	1911.-1912.-1913.
100.	Miculinić, Milivoj	1911.-1912.-1913.-1914.
101.	Mihalić, pl. Vladimir	1911.-1912.
102.	Mihalić, Anica	1913.-1914.
103.	Mihalić, Ljubica	1913.-1914.-1915.
104.	Mihalić, pl. Anica	1911.-1912.-1913.-1914.-1915.
105.	Mihalić, Rudolf	1911.-1912.
106.	Miščenić, Daniel	1915.-1916.
107.	Miščenić, Dragutin	1915.-1916.
108.	Mrak, Drago/Dragutin	1912.-1913.-1914.-1915.
109.	Mrak, Antun	1913.-1914.-1915.
110.	Mrak, Slava	1911.-1912.-1913.
111.	Oberč, Josip	1914.-1915.
112.	Palmić, Ivan	1915.-1916.
113.	Peruc/Peruč/Peruči, Marija	1911.-1912.-1913.-1914.-1915.
114.	Peruč, Ankica	1913.-1914.-1915.-1916.
115.	Peruč, Josipa	1915.-1916.-1917.
116.	Petričić, Dragica	1913.-1914.-1915.-1916.
117.	Petričić, Dragomir	1914.-1915.
118.	Petričić, Ivka	1913.-1914.
119.	Petričić, Ivka	1914.-1915.
120.	Petričić, Radomil	1915.-1916.
121.	Piglić, Marica	1917.-1918.
122.	Piglić, Marija	1913.-1914.-1915.
123.	Piglić, Marija	1913.-1914.-1915.
124.	Plavec, Vladimira	1911.-1912.
125.	Plesković, Anton	1913.-1914.
126.	Plesković, Josip	1913.-1914.
127.	Poplatnik, Danica	1911.-1912.-1913.-1914.
128.	Poplatnik, Marija	1914.-1915.-1916.-1917.

129.	Priskić, Silvijo	1915.-1916.
130.	Priskić, Vincenc	1911.-1912.
131.	Radić, Nadica/Nada	1915.-1916.-1917.
132.	Radinović, Marija	1915.-1916.
133.	Radinović, Milica	1915.-1916.
134.	Rahelić, Dinka	1911.-1912.
135.	Randić, Arđia (Argija)	1911.-1912.
136.	Randić, Eugen	1911.-1912.-1913.
137.	Randić, Ivan	1911.-1912.
138.	Randić, Marija	1912.-1913.
139.	Randić, Tončić	1916.-1917.
140.	Rodić, Milena	1911.-1912.-1913.-1914.-1915.
141.	Roketić, Dinka	1912.-1913.
142.	Schenner (Šener), Rikard	1911.-1912.-1913.-1914.-1915.
143.	Schenner (Šener), Vilim	1912.-1913.-1914.-1915.
144.	Sorić, Zora	1914.-1915.
145.	Stambul, Dragica	1914.-1915.
146.	Stambul, Ivan	1911.-1912.
147.	Stambul, Stanka	1911.-1912.-1913., 1914.-1915.
148.	Stambul, Zorica	1911.-1912.-1913.
149.	Stroligo (Štroligo), Josip	1911.-1912.-1913.-1914.
150.	Svoboda, Ljubomir	1913.-1914.-1915.-1916.
151.	Svoboda, Alfonzo	1915.-1916.-1917.-1918.
152.	Svoboda, Anica	1912.-1913.
153.	Škalamera, Ivan	1913.-1914.
154.	Škalamera, Josip	1913.-1914.
155.	Šorić, Klementa	1911.-1912.-1913.
156.	Šorić, Nada	1916.-1917.
157.	Šorić, Zora	1912.-1913.-1914.
158.	Štambul, Dragica	1913.-1914.
159.	Štambul, Stanka	1913.-1914.
160.	Štambul, Zora	1913.-1914.
161.	Štefan, Vladimir	1911.-1912.
162.	Štiglić, Dragica	1913.-1914.-1915.
163.	Štiglić, Ljubomir	1914.-1915.-1916.
164.	Štroho, Marija	1917.-1918.
165.	Štroligo, Anica	1912.-1913.-1914.-1915.-1916.
166.	Štroligo, Vladislav	1915.-1916.-1917.-1918.

167.	Tominić, Marija	1911.-1912.
168.	Tominić, Mira	1915.-1916.-1917.-1918.
169.	Trdić, Josip (Pepin)	1911.-1912.-1913.
170.	Trdić, Marija	1915.-1916.
171.	Trdić, Marija	1917.-1918.
172.	Trdić, Milan	1911.-1912.-1913.-1914.
173.	Turković, Viktor	1914.-1915.-1916.-1917.-1918.
174.	Vadnal, Ana	1914.-1915.-1916.-1917.-1918.
175.	Vadnal, Josip	1914.-1915.-1916.-1917.
176.	Valentin, Milica	1915.-1916.
177.	Valner, Leopold	1914.-1915.
178.	Vidošić, Josip	1911.-1912.-1913.-1914.-1915.
179.	Vidošić, Ljubica	1913.-1914.-1915.-1916.-1917.
180.	Vidošić, Milena	1916.-1917.-1918.
181.	Vidošić, Silvija	1911.-1912.-1913.
182.	Vidošić, Viktor	1913.-1914.-1915.-1916.
183.	Vidošić, Vladimir	1911.-1912.-1913.-1914.
184.	Vidošić, Zora	1911.-1912.
185.	Virtić, Anica	1911.-1912.-1913.-1914.-1915.
186.	Wiegele, Truda	1913.-1914.
187.	Zuanić, Gisella	1917.-1918.
188.	Zuanić, Luki	1917.-1918.
189.	Žmarić, Manfredo	1916.-1917.
190.	Žmarić, Margarita	1916.-1917.
191.	Žmarić, Rozina	1916.-1917.
192.	Žun, Vladimir	1913.-1914.

Učiteljica Ivanka Sajević stigla je u Lovran 1911. godine iz Družbinog zabavišta u Cresu[25]. Bila je to osoba iznimno velikog rodoljubnog zanosa, a što se vidi i iz njezinih bilježaka, ali i iz novinskih tekstova u *Riečkom Novom listu* koji je izlazio u Rijeci, te *Našoj slozi* [26] iz Pule. S obzirom na to da je Ivanka Sajević sačuvala cjelokupnu

[25] Dopisom Ravnateljstva Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru broj 1286 od 14. kolovoza 1911. upućenog gospođici Ivanki Sajević, voditeljici zabavišta Cres, ista se imenuje voditeljicom Družbinog zabavišta u Lovranu s nastupom službe 1. rujna 1911. godine te s istim *berivima* kao i do tada. U potpisu za Ravnateljstvo Družbe tajnik Viktor Car Emin. OUS, Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Kutija 1, Br. 15/59. Arh. knj. 8/79.

[26] List *Naša sloga* objavio je 28. prosinca 1911. godine vijest o tome kako su 21. prosinca iste godine školska djeca i djeca iz zabavišta u Lovranu priredili Božićno drvce s pjevanjem, deklamacijama i predstavom, a sve je bilo tako lijepo da se ne može naći riječi pohvale. U tekstu se zahvaljuje župniku, ravnatelju škole, učitelju, djeci, donatorima i posebno se spominje gđica Ivanka pl. Sajević, učiteljica zabavišta.

dokumentaciju koja se odnosila na njezin rad u Zabavištu i istu predala, prema savjetu Vjekoslava Spinčića, 1927. godine "*bijelim sestrama došlim iz Zagreba u Vračarskom kvartu grada Beograda"*[27], moguće je uvelike rekonstruirati rad Zabavišta.

Promatrajući danas rad Zabavišta iz postojeće sačuvane građe moguće je sagledati sljedeće:

- broj polaznika,
- djelatnike u Zabavištu i njihova primanja,
- aktivnosti u Zabavištu (djelomično), te
- prihode i rashode Zabavišta.

Zabavište je kao stalne zaposlenike imalo učiteljicu, gospođicu Ivanku Sajević, od 1. rujna 1911. godine[28]. Beriva tj. plaće bile su izrazito male. Iz jednog drugog dopisa saznajemo da joj Ravnateljstvo podiže plaću od 1. siječnja 1912. godine od 80 kruna na 100 kruna.[29] Zabavište je pored učiteljice imalo i podvornika.[30]

Iz popisa polaznika vidljivo je da je kroz Zabavište prošlo ukupno 192 djece. No, gledajući prema postojećim godišnjim iskazima broj polaznika kretao se na sljedeći način:

Kalendarska godina	dječaka	djevojčica	ukupno
1911.	16	26	42
1912.	18	27	45
1913.	26	30	56
1914.	25	24	49

[27] OUS, Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Kutija 1, Br. 15/59. Arh. knj. 8/79. Naime, temeljita Ivanka Sajević sačuvala je čak *"sanduk sa stvarima zabavišta u Lovranu"*. Ona je iz Lovrana na vlastiti zahtjev premještena u Makedoniju gdje su uvjeti rada bili još teži nego u Lovranu, tako da je ondje ostala samo godinu dana, dobila premještaj na Družbino zabavište u Medveji koje je talijanska okupacijska vlast odmah zatvorila. Može se pretpostaviti da se vratila u Beograd, gdje se najvjerojatnije udala, pa je prof. Vjekoslav Spinčić naslovio pismo na Ivanku Jandrić, Žička ulica 8/I u Beogradu i u pismu se raspituje za zdravlje njezinog supruga.

[28] Službeni dopis Družbinog Ravnateljstva ukazuje da je Zabavište u Lovranu počelo djelovati 1911. godine, a ne kako se navodi na web stranicama Općine Lovran 1913. godine: *"Družba Sv. Ćirila i Metoda za Istru otvorila je 1913. godine zabavište u Lovranu…"*.(http://www.opcinalovran.hr/kultura.asp)

[29] Visinom plaće učiteljica Sajević nije bila zadovoljna jer je na poleđini jednog narednog dopisa Ravnateljstva o svome imenovanju ravnateljicom Zabavišta dopisala olovkom, kako učiteljica talijanskog zabavišta ima 160 kruna i službavku uz nju, pa ne treba djecu ni oblačiti ni skidati, kao niti ih hraniti. Navodi da osim toga opismenjava besplatno nepismene, preporuča vjeronauk, te da je mogla dobiti na Sušaku mjesto upraviteljice sa 160 kruna pa nije otišla, što gospoda u Družbi znaju. OUS, Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Kutija 1.

[30] Dopisom od 10. rujna 1912. godine Ravnateljstvo moli Ivanku Sajević da potraži podvorkinju jer se je podvornik Marčenić odrekao službe i koncem rujna seli svome ocu. Iz daljnjih dokumenata vidljivo je da je Ivanka Sajević našla za podvorkinju Antoniju Marsanich. (Vidjeti bilješku br. 37.) OUS, Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Kutija 1.

[31] Ivanka Sajević ispisala podatak 1917. godine na poleđini jednog dopisa. OUS, Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Kutija 1.

[32] Prema podatku iz Kronike, zapisala Ivanka Sajević. OUS, Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Kutija 1.

1915.	26	23	49
1916.	19	17	36
1917.[31]	Podatak nepoznat	Podatak nepoznat	48
Šk. god. 1917.-1918.[32]	13	17	30

Zabavište je po svemu sudeći radilo prema Fröbelovom programu. Naime, Viktor Car Emin, tajnik Družbe, upućuje u ime Ravnateljstva 24. listopada 1912. godine dopis Ivanki Sajević u privitku s prijepisom izvještaja o održanom I. kongresu učiteljica zabavišta travnja 1912. godine u Austriji uz napomenu da ga prouči i da se njime po mogućnosti okoristi u radu za napredak povjerenog joj zabavišta.[33] Pored uobičajenog inventara koji se odnosi na pohranu stvari polaznika (ormar, klinčanica), održavanje njihove higijene (umivaonik, ručnici, krpe, lopata za smeće, metla, *četka za pod ribati*), popisani su i predmeti koji se odnose na nastavu: klupa, drvena ploča sa stalkom, pločica, spužva, spužvica, klupko konopa, vunene loptice, drvene kockice, trokutići, kolutići, polukolutići, kutije s dugmetima, papir za prošivanje i propletavanje, uzorci za prošivanje i propletavanje, te za slaganje kamenčića i školjaka, za risanje, za pletenje, konop za skakanje, slike domaćih životinja, slike obrtnika, olovke, daščice za modeliranje, drveni nožići, velike sive lopte, knjiga s pjesmicama, igrama itd. Nabrojeni inventar, kao i onaj daljnji, nabavljao se kod tvrtke Pichlers Witwe u. Sohn iz Beča (Wien V.): kockice od drva, štapići, pločice itd.

Spomenute nabave vršile su se putem Družbinog Ravnateljstva. Zabavište, kao i cjelokupna djelatnost Družbe, financirana je iz dobrovoljnih priloga i donacija. U Kroniku Zabavišta bilježila je Ivanka Sajević ne samo sva sakupljena financijska sredstva (nadnevak, od koga je bio prilog i za što je sakupljeno utrošeno), već i rashode. Posebno je evidentirala donacije koje su bile namijenjene Zabavištu. Evo nekih ilustrativnih primjera:

iz 1911. godine:

Gos. kapetan Basan predao mi 23 K. za djecu, da im se koji put kupe slastice.
21. XII. Iz Graza poslala gđica. Ana Schoklitsch 4 Kr. u istu svrhu.
22. XII. dobila djeca od gospojinskog odbora za Božić te darove:
1 mali glasovir, 2 sprave za pranje, 1 građev. ormar, 1 knjigu sa slikama, 1 škatulju spravica za kuhanje, 3 vel. bebe, 15 manjih lutka, 1 kaput i hlačice (cijelo odjelo za dječaka), 1 komad barchenta, 2 majice, 12 pušaka, 2 bubnja i 2 čake. U cijelom bilo obdareno 40 djece zabavišta.

iz 1912. godine:

31. X. predao mi gos. g. pl. Peršić 20 kr. da nabavim za djecu sv. slike i bonbone, slatkiše, za dan sv. Nikole.

[33] OUS, Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Kutija 1. Dopis Ravnateljstva Družbe broj 834 od 24. listopada 1912. U Izvješću se govori o Fröbelovim metodama rada u zabavištima.

6. XII. bila djeca obdarena, djevojčice dobile lutke, a dječaci Tschalek i tronpete. Razdijelilo se 28 lutaka, 17 pušaka, 17 trompetica, 2 sablje, 1 spremica za botaniziranje, /Svaka djevojčica je dobila još 1 češalj./

iz 1913. godine:

23. XII. Razdijelila djeci darove za Božić. 29 djevojčica dobilo lutku a jedna mali glasovir. 25 dječaka svaki pušku i bič, i k tomu svi jedan svježnjić sa slatkišima. Bilo 55 djece zabavišta obdareno.

iz 1914. godine:

13. VII. razdijelila djeci darove što sam im za konac godine načinila i to 65 zidnih torbica za četke i 65 svježnjića bonbona. Molila sam nekoju gospodu da mi bar svaki za tu svrhu dade 1 kr., nu njima je bilo teško tako veliki kapital žrtvovati, stoga sam ja 14 kr. od moje plaće dala.

5. XII. u oči sv. Nikole razdijelila djeci 50 svježnjića bonbona. Gđa Kselik mi je za djecu darovala 1 svježanj oraha, 1 svjež. mandula i 2 krune. Ja sam od svog novca dala 15 kr. Vidit ću, dali će se gospoda o Božiću više kavalirski ponjeti?!
Djece bilo obdareno 49. a dobili su slijedeće igračke: 10 pušaka po 60 fil. 2 puške po 50 fil. - 1 bubanj po 1 K 40 fil, 2 za 70 fil, 1 za 70 fil, - 6 lutka po 1 K, 12 lutka po 80 fil, 4 lutke po 70 fil, zatim 10 obruča svi skupa 2 K 90 = ukupno 32 kr. 10 fil. Zatim dobilo svako djete svježnjić sa bonbonima naranđama, slatkišima i.t.d. Međutim dobilo 3 sirom. djece štof za haljinice, podvorkinja zabavišta 2 met. barhenta za blusu isto tako i podvorkinja "Knezgrada".

I. igračke kupila kod Löwy, stajale su	*32 K 10 fil*
II. haljine (štof, barhent) za 5 osoba kupljeno kod Miculinića	*9 " 16 fil*
III. Palmić (bonboni)	*10 " 24 "*
IV. Zec (narandže)	*3 " -*
Drogerija "Senigoj" lika za torbice	*1 k 60 "*
Tramvaj u Opatiju i natrag, u Ičići i natrag	*1 k 80 "*
Maloj koja je donjela igračke	*30 "*
Preporučeno pismo	*35 "*
Ukupno	*K 58 fil 55*

Saldirani računi nalaze se kod mene. Pregledala gđa F. Sabljak

iz 1915. godine:

Sakupila za "Božićnicu", djeci Družbinog zabavišta 110 kr. Priloženi računi (pregledani po gos. tajniku Caru) pokazat će kako sam taj novac upotrebila. Od tog bilo i kupljeno duhana, te za vojnike u Lovranu učinjeno za Božić 1.600 kom. cigareta. Svakako zadnji moj Božić u Lovranu.

iz 1916. godine:

Božićnica 1916.

Sakupila za moju djecu 215 K. slovom dvijestopetnajst kruna.

Kupila za taj novac majice, čarape, igračke i bonbone. Priloženi računi pod br. 1,2,3,4,5 pregledani po gos. D-r Karlu Lukežu i potvrđeni. Imena darovatelja bila u Primorskim novinama.

iz 1917. godine:

Obitelj Stjepana Perušića darovala je 50 Kr. za siromaš. djecu lovrans. zabavišta. Taj novac razdijelila na 10 djece, tako da je svako dobilo 5 kr. Imena djece koji su dobili po 5 kr. Antun Randić, Nevenka Kalokira, Josip i Ana Vadnal, Anica Batel-Kurdzel, Elza Bradičić, Ljubo Maršanić (sin podvorkinje zabav.) Mary Popolotnik, Bruno Bradičić, Berto Kalokira, Viktor Turković (zadnji nije dobio ništa za Božić, zato ovaj put.)[34]

I na kraju

Zabavište Družbe sv. Ćirila i Metoda u Lovranu, djelujući u vrlo teškim uvjetima izrazite talijanizacije, okupljalo je tijekom svog rada djecu predškolskog uzrasta i pod ravnanjem učiteljice Ivanke Sajević doprinosilo je borbi protiv odnarođivanja hrvatske djece. Nije stoga ni čudo da su talijanske okupacijske vlasti odmah zatvorile sve hrvatske škole na tome području. Ne raspolaže se dokumentom o zatvaranju upravo zabavišta u Lovranu, no, u Arhivi Zabavišta postoji dopis Družbe naslovljen na Ivanku Sajević iz siječnja 1919. godine s naputkom da se škola u Medveji (kao i

[34] Gornji tekst je Ivanka Sajević prepisala sa lista papira ispisanog crnom tintom, a koji je priložen uz tu stranicu. Originalni tekst izgleda ovako.

1917

Dar

Obitelj Stjepana Perušića darovala je 50 kr. slovom pedeset kruna za siromaš. djecu lovrans. zabavišta. Taj novac se je na 10 djece razdjelio, tako, da je svako dijete dobilo 5 kr.
Slijede potpisi onih majka koje su primile za svoju djecu 5 kruna.
Ana Franjul za maloga Antuna Randića +
Adele Kalokira 5 kruna
Rosa Vadnal 5 kruna
Marija Batel-Kurdzel primila 5 Kr. +
Mira Bradičich 5 kruna
Antonia Maršanich 5 kruna
Poplotnik M. primila 5 Kr.
Carolina Bradicic 5 Kr
Erminia Kalokira 5 Kruna
Margerita Turković 5 Kruna

Ivanka Sajević

Lovran 12.II.917.

Izgleda da su dvije majke bile nepismene jer je njihovo ime napisala Ivanka Sajević, što se vidi iz rukopisa, a one su samo stavile uz to križ. Na dokumentu je prilijepljen dvojezični (mađarski-hrvatski) poštanski odrezak o na Sušaku izvršenoj uplati obitelji Stjepana Perušića.

Lignju i Ičićima) u skladu s odlukom talijanskih vlasti mora zatvoriti.[35] Uz to u *Kronici* Ivanka Sajević dopisuje kako su okupatorske vlasti najprije *"moju školu zatvorile, knjige spalile, a od klupa načinili jasle za svoje mule – magarce"*[36]. Možemo na kraju reći da je uloga Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru, kao i njezinih ustrajnih pojedinaca, bila od neprocjenjive važnosti u povijesti školstva Istre, te posebice njezinog liburnijskog dijela.

IZVORI

1. Državni arhiv u Rijeci (u tekstu DAR), Zemaljski sabor Markgrofovije Istre (Z-1)
2. Gradska knjižnica "Viktor Car Emin" Opatija, Ogranak Lovran. Ostavština Viktora Cara Emina
3. Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU Rijeka, Ostavština dr. Uliksa Stangera, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917.

LITERATURA

1. *Atti della Dieta provinciale dell'Istria, 2.*, Rovigno: Tipo-litografia Istriana di Gaetano Coana, 1864.
2. *Atti della Dieta provinciale dell'Istria, Volume Primo.*, Parenzo: Tipografia di Gaetano Coana, 1903.
3. Cottone, C. (1938) *Storia della Scuola in Istria da Augusto e Mussolini*. Capodistria: Scuola Tip. Edit. V. Focardi.
4. Čop, M. (1995) Borba za narodnu školu na cresko-lošinjskom području do 1918. godine. *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka*, 37, str. 231-271.

[35] *Velecijenjena gospodjica*
Ivanka Sajević, učiteljica, Medveja
Primili smo danas slijedeću odluku:
"Commissario Civile del Distretto-Politico di Volosca, li 14 gennaio 1919 No.6/1-19.
Raccomandata Alla Direzione della Societa dei S.S.Cirilo e Metodio in Abbazia. In baso alla disposizione del R. governatorato per la Venezia Giulia si ordina la chiusura delle scuole popolari private sostenute de codesta societa a Liganj, Ičići e Medvea, nonche del giardino infantile di laurana. dare assecurazione che la chiusura avvenga domani 15. Il Commissario Distrettuale
Tenenete Colonello:
Giuseppe Pavone
L.S. illegibile.

U smislu ove odluke blagovolite javiti djeci da se usljed ove odluke škola mora za sada zatvoriti. Knjige učila i drugi društveni Sv.c.i M. vlastiti inventar osim pokućstva i klupa pospremite i odpremite u pisarnu družbe a školske prostorije zatvorite i donesite u pisarnu Družbe ključeve istih.
Za Družbu Sv. Cirila i Metoda za Istru:
Volosko, dne 15/I.1919. *Dr. K. Janežić v.r.* *Dr. Fabianić, v.r.*
podpredsjednik
OUS, Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Kutija 1.

[36] Prema podatku iz Kronike, zapisala Ivanka Sajević. OUS, Zavod HAZU Rijeka, Arhiv zabavišta Družbe Sv. Ćirila i Metoda u Lovranu. God. 1911-1917. Kutija 1.

5. Demarin, J. (1953) O važnosti i radu "Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru". *Riječka revija*, br. 3-4.
6. Demarin, M. (1978) *Hrvatsko školstvo u Istri :pregled razvoja 1818-1918.* Zagreb: Hrvatski školski muzej.
7. De Rosa, D. (1998): *Maestri, scolari e bandiere***.** Udine: Del Bianco Editore.
8. Horvat, J. (1967) *Prvi svjetski rat. Panorama-zbivanja 1914-1918.* Zagreb: Stvarnost.
9. *Ilustrirana povijest Hrvata.* (1971) Zagreb: Stvarnost, 1971.
10. *Istarska enciklopedija*. (2005) Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
11. *Istra i Slovensko Primorje.* (1952) Beograd: Rad.
12. Milanović, B. (1967) *Hrvatski narodni preporod u Istri. Knjiga prva (1797-1881).* Pazin: Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.
13. Milanović, B. (1973) *Hrvatski narodni preporod, knjiga II.* Pazin: Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda-
14. Franković, D., ur. (1958) *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
15. *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich*. Jahrgang 1867. Wien, 1867.
16. Strčić, M. i Strčić, P. (1996) *Hrvatski istarski trolist.* Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
17. Šetić, N. (2005) *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870.-1915.* 2. izd. Zagreb: Dom i svijet.
18. Šidak, J. I sur. (1968) *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*. Zagreb: Školska knjiga.
19. *Vodič Historijskog arhiva Rijeka. Posebno izdanje VII.* Pazin-Rijeka: Historijski arhiv Pazin, Historijski arhiv Rijeka, 1980.

Manon Giron

(Summary)

KINDERGARTEN OF THE SOCIETY OF ST. CYRIL AND METHOD IN LOVRAN (CHRONICLE)

The legacy of Dr. Uliks Štanger of Opatija at the Institute for Historical and Social Science of the Croatian Academy of Sciences and Arts contains material pertaining to the Kindergarten of the Society of St. Cyril and Method in Lovran. As this material has never been discussed, believing that the entire legacy relating to the activities of the Society of St. Cyril and Method in Istria was kept at the Lovran library within the legacy of Viktor Car Emin, it is particularly interesting for the history of pedagogy of West Croatia to present this material dealing with the kindergarten in Lovran during the second decade of the 20th century.

Operating in extremely difficult conditions of explicit Italianization, the Kindergarten of the Society of St. Cyril and Method in Lovran brought together children of preschool ages and contributed to the struggle against denationalization of Croatian children under the direction of teacher Ivanka Sajević.

Key words: Society of St. Cyril and Method for Istria, Štanger, Uliks Sajević, Ivanka, legacies, archival material, kindergartens, history of education, Lovran, 1911-1920